

doblja, te o narodnim potrebama i univerzalnosti prirodnih i matematičkih znanosti. Zatim pisac prelazi na opisivanje nekih prirodnih i matematičkih udžbenika, te iznosi nastojanja oko stvaranja hrvatske znanstvene terminologije, donoseći pri tome rasprave iz egzaktnih znanosti u školskim izvještajima tijekom druge polovice XIX. stoljeća. U ovom drugom poglavlju autor piše o utemeljenju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, o naporima za osnutak modernog Zagrebačkog sveučilišta, te iznosi popularizatorsku ulogu Matice hrvatske i Društva sv. Jeronima u prirodnoznanstvenom smislu do godine 1890. Osnutak Hrvatskog prirodoslovnog društva i pokretanje njegova časopisa, organiziranje meteorološke službe u Hrvatskoj te znanstveni rad profesora egzaktnih znanosti na Zagrebačkom sveučilištu u drugoj polovici XIX. stoljeća također su predmet piščeva razmatranja. Na kraju ovog drugog poglavlja nalazimo podatke o prirodnoznanstvenim gledištima J. Torbara i M. Sekulića te o radovima hrvatskih autora u Dalmaciji i Istri pisanim talijanskim i njemačkim jezikom krajem XIX. stoljeća.

Govoreći u trećem poglavlju ove knjige o egzaktnim znanostima u Hrvatskoj do 1918. godine, autor spominje utemeljenje zvjezdarnica, seizmološka istraživanja A. Mohorovičića, tehnička nasto-

janja u Hrvatskoj i popularizatorsku ulogu Matice hrvatske i Hrvatskog prirodoslovnog društva na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Zatim pisac govori o organizaciji nastave i znanstvenog rada profesora egzaktnih znanosti na Zagrebačkom sveučilištu u tom razdoblju, o V. Varićaku i njegovim istraživanjima neeuclidске geometrije i teorije relativnosti, o geometrijskim istraživanjima J. Majcena te o početku istraživanja matematičke i prirodnoznanstvene prošlosti u Hrvata. Na kraju druge knjige nalazi se pogovor, te kazala imena i predmeta koja uvelike olakšavaju rad i snalaženje čitaocu u knjigama.

Ovaj rad Ž. Dadića u dvije knjige bitno popunjava prazninu u našem poznavanju hrvatske kulturne prošlosti, jer su dosad sva djela koja su prikazivala razvojni put hrvatske kulture posvećivala najmanje pažnje upravo egzaktnim znanostima, koje su sigurno odigrale vrlo važnu ulogu u hrvatskoj prošlosti, a često nas i snažno afirmirale u stranom svijetu.

Iz kratkog prikaza ovih knjiga možemo uočiti kako je velik broj Dubrovačana pridonio razvoju egzaktnih znanosti ne samo u Dubrovniku i Hrvatskoj već i u svjetskim okvirima. Iz tog je razloga bilo potrebno ovaj rad prikazati jer on osvjetljava i mnoge nepoznate strane iz prošlosti starog Dubrovnika.

Ilija Mitić

VERENA HAN, TRI VEKA DUBROVAČKOG STAKLARSTVA (XIV—XVI VEK),
Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut, Posebno izdanje,
knjiga 11, Beograd 1981.

Autorica je na osnovi dugogodišnjeg istraživanja i proučavanja dokumenata Historijskog arhiva u Dubrovniku objavila 1979. godine knjigu »Arhivska građa o staklu i staklarstvu u Dubrovniku (XIV—XVII. vek)«.

Dvije godine poslije objavljivanja te arhivske građe, ista je autorica, u posebnoj knjizi, predočila dubrovačko staklarstvo od XIV. do XVI. stoljeća. Knjiga obuhvaća 281 stranicu te donosi, osim predgovora, uvid u početke razvoja staklarstva, proizvodnju stakla kao i propadanje staklarstva u Dubrovniku u navedenom razdoblju. Na kraju knjige au-

torica iznosi svoja zaključna razmatranja, sažetak na engleskom jeziku, neobjavljena i objavljena vrela, te korištenu literaturu, koju dijeli na opća i posebna djela. Među posebnim djelima spominje radove o evropskom i izvanevropskom staklu, te o staklu u Jugoslaviji. U knjizi još nalazim i osnovne kataloške podatke mnogih crteža i slika raznih staklarskih predmeta iz obrađenog razdoblja, te opširan popis imena, imena mjesta i stvari koji se nalaze u knjizi.

U predgovoru autorica navodi da su razni dokumenti iz Historijskog arhiva u Dubrovniku svojim sadržajima davali

elemente i određivali smjernice na kojima se mogla graditi povijest staklarske proizvodnje u dubrovačkoj prošlosti, čije su faze razvoja do sada bile nepoznate. Ta je povijest dopunjavana podacima iz mletačko-muranske arhivske građe, jer se veza između dvaju staklarskih centara Venecije — Murana i Dubrovnika potvrđivala sve dok se staklo proizvodilo u Dubrovniku. Prema stajalištu autorice, raspoloživi dokumenti nametnuli su periodizaciju povijesti dubrovačkog staklarstva u okviru razvojnog luka od tri stoljeća. Ta je periodizacija određena u prvom redu na temelju datuma i zbivanja koji su svojstveni samom dubrovačkom staklarstvu, te činjenicama koje omeđuju neke odsjeke opće povijesti Dubrovnika ili Balkana. Autorica smatra da arheologija na dubrovačkom području i u zemljama dubrovačkog zaleđa nije još dala svoj doprinos koji bi po opsegu bio razmjernan poznatoj arhivskoj građi kao jedan od njenih vjerodostojnih tumača i ilustratora. Na kraju predgovora navodi da je ovom knjigom načet problem identifikacije stakla dubrovačkog podrijetla, ali da nije riješen i na širem planu, te da će dalje istraživanje postojeće i očekivane arheološke građe objasniti mnoge podatke koje sadržava ova knjiga.

U prvom poglavlju knjige autorica piše o uvjetima za razvoj staklarstva u Dubrovniku, zatim iznosi prve vijesti o staklarima u gradu i o značaju stakla u životu dubrovačkih građana u prvoj polovici XIV. stoljeća, te podatke o uvozu stakla u drugoj polovici istog stoljeća i o identifikaciji stakla dubrovačke proizvodnje. Govoreći u drugom poglavlju knjige o vremenu vitraja, autorica spominje radionicu bratra Petra te proizvodnju stakla na Pilama u organizaciji Općine i jednog poduzetnika iz Firence. Zatim piše o Petru Božičkoviću-Natalisu, majstoru za izradu vitraja, te o Nikoli, sinu Petra staklara i Bernardu, sinu Nikole, koji nastavlja porodični zanat. U ovom poglavlju nalazimo podatke o dubrovačkim vitrajima XV. stoljeća, o staklariji Dubrovčana i stanovnika šireg dubrovačkog područja u XV. stoljeću te o uvozu stakla i posredničkoj trgovini staklom u zemljama balkanskog zaleđa.

U trećem poglavlju knjige autorica piše o staklu i staklarstvu u Dubrovniku poslije 1463. godine, te navodi podatke o domaćim i stranim staklima u općinskoj službi, o prodaji stakla u drugoj polovici XV. stoljeća u dubrovačkim dućanima te o posredovanju dubrovačke vlade u vezi s nabavom stakla za predstavnike turske državne uprave u zaleđu. Govoreći o etapi obnove staklarstva u Dubrovniku, krajem XV. stoljeća, autorica piše o Nikoli Ikoviću i njegovu krugu, o staklarskom podmlatku, o trgovini dubrovačkim staklom na kopnu i moru, te o uvozu sirovina za proizvodnju stakla s područja toga trgovanja. U petom poglavlju iznosi podatke po kojima se proizvodnja stakla zasnivala na udruživanju novčanih sredstava i rada, te spominje osnivanje društva, kolegancija ili kompanija za staklo. U ovom poglavlju piše o muranskim staklarima u Dubrovniku (Giovani Tamburlin, Nikola de la Pinja, Paskvalin i Lovrentije Marka Gjovanija), spominjući pri tome staklarskog suvremenika Ivana Radonjića te trgovinu dubrovačkim staklom na Balkanu, u Albaniji.

Tokom daljeg izlaganja, u šestom poglavlju, autorica obrađuje proizvodnju stakla na kredit te spominje sinove staklara Ivana Radonjića, Luku i Vicu, kao vodeće staklare u gradu. Tu nalazimo podatke o staklaru Vici Ivanovu, o dubrovačkim staklarima u pedesetim godinama XVI. stoljeća, te o staklu u renesansnom Dubrovniku. U posljednjem, sedmom poglavlju knjige, nalazimo podatke o propadanju i kraju dubrovačkog staklarstva, u kojem autorica piše o ponovnoj pojavi stranih staklara u Dubrovniku, o tome kako dubrovačka vlada nabavlja staklo za visoke službenike Porte te o uvozu stakla iz Venecije, posljednjim dubrovačkim staklarima i kraju proizvodnje stakla.

U svojem zaključnom razmatranju autorica ističe da je početak proizvodnje stakla u Dubrovniku vezan za Murance, koji su bili u to vrijeme cijenjeni kao najbolji predstavnici staklarske struke u Evropi. Staklarski zanat u Dubrovniku učili su mladići iz grada, ali češće sa sela na dubrovačkom području, najčešće iz Konavala. U vrijeme kad se staklo proizvodilo u Dubrovniku, staklara nije

bilo tako mnogo da bi se staleški organizirali u bratovštinu, već su bili članovi mješovitih bratovština, kao trgovaca ili krojača, što je za njih značilo samo svojevrsnu društvenu zaštitu i pomoć, ali to nije pridonosilo razvoju struke. Nadalje, autorica u ovim razmatranjima zaključuje da je proizvodnja stakla u Dubrovniku od početka imala karakter robne proizvodnje za tržište, te da je u pojedinim razdobljima dubrovačkog staklarstva davana prednost nekim vrstama predmeta, što je ovisilo o općim potrebama za određenom staklarijom stanovnika u gradu i naseljima šireg dubrovačkog područja. Dok je u XIV. stoljeću proizvodnja bila ograničena na čaše i boce, što je odgovaralo ondašnjim navikama, tijekom XV. stoljeća prevladavaju majstori za izradu vitraja koji su, prema želji naručitelja, izrađivali prozorsko staklo i od njega sastavljali vitraje dajući time svoj doprinos ondašnjem općem estetskom izgledu grada u kojemu su djelovali. Zatim autorica navodi da krajem XV. i tijekom prve polovice XVI. stoljeća proizvodnja i prodaja dubrovačkog stakla dosiže svoj najviši domet, te se izvozi u Albaniju, južnu Italiju, na Siciliju, u Aleksandriju i na Evbeju. Propadanje dubrovačkog staklarstva uslijedilo je u posljednjim desetljećima XVI. stoljeća i to kao posljedica što je muransko staklo, obično i luksuzno, potpuno prevladalo na evropskom i levantinskom tržištu, pa samim tim i u područjima gdje se prije uvozilo dubrovačko staklo. Na kraju razmatranja autorica ističe da se Dubrovnik otkriva, zahvaljujući bogatoj pisanoj arhivskoj građi, kao jedno od najznačajnijih središta staklarske proizvodnje kroz tri stoljeća na Balkanu.

Prema stajalištu autorice, ova je knjiga napisana s namjerom da posluži kao jedna od osnova s kojih će kretati buduća istraživanja dubrovačkih obrta i obrtničko-umjetničke djelatnosti u prošlosti. Ona predstavlja jedno od karika u općem sagledavanju povijesnog razvoja kulture i umjetnosti u Dubrovniku, te dopunjava jednim dijelom buduću opću povijest primijenjene umjetnosti i umjetničkih obrta starog Dubrovnika, pružajući ujedno izvjesne usmjeravajuće podatke za buduća arheološka izučavanja i tumačenja dubrovačke prošlosti.

Skupivši spomenutu arhivsku građu o staklu i staklarstvu u Dubrovniku od XIV. do XVI. stoljeća, koju je već prije objavila, autorica je ovom novom knjigom obradila pronađene dokumente i opširno prikazala razvoj dosad malo poznate prošlosti proizvodnje stakla i staklarstva, te značajne obrtničko-umjetničke djelatnosti starog Dubrovnika u navedenom razdoblju. Time je autorica omogućila detaljnije upoznavanje dubrovačkih umjetničkih obrta i ujedno dala poticaj da se to zanimljivo područje iz prošlosti staroga Dubrovnika dalje istražuje, proučava i obrađuje, kako bi se popunila osjetna praznina koja je osobito dolazila do izražaja prije izdavanja ove knjige. Smatram da je bilo potrebno prikazati ovaj značajni rad autorice V. Han, ne samo da bi se s njim upoznali ljubitelji dubrovačke prošlosti već i da bi on potakao istraživače dubrovačke prošlosti, naročito one koji se bave dubrovačkim obrtima, za dalji rad u Historijskom arhivu u Dubrovniku, gdje se nalaze mnogobrojni još neistraženi dokumenti s raznih područja djelatnosti staroga Dubrovnika.

Ilija Mitić

ZBORNİK ZAVODA ZA POVIJESNE ZNANOSTI IC JAZU
br. 12, Zagreb 1982.

U ovom broju, pored radova J. Stipišića, M. Kurelca, N. Moačanina i S. Krivošića, objavljuju se i tri priloga koji se tiču primorskih krajeva. Stoga ćemo ovdje ta tri priloga ukratko i prikazati.

M. Matijević-Sokol, *Uspostava mletačke vlasti u Kotoru 1420. godine*

(*Na osnovi kotorskih notarskih isprava*). Kotorani u strahu od neposrednih velikaša Balše i S. Hranica pretpostavljaju da će im Venecija osigurati komunalnu samoupravu. Ona, međutim, tek 1420. prihvaća ponudu Kotorana da ih uzme u zaštitu. Temelj pokornosti bila je zak-